

Дідковська-Бідюк М.В., студентка 6-го
курсу факультету № 2 НАВС *Науковий*
керівник: Хохліна О.П.,
професор кафедри психології та
педагогіки факультету № 2 НАВС,
доктор психологічних наук, професор

Особливості соціально-психологічної адаптації підлітків, схильних до девіантної поведінки

Останнім часом через низку причин, у тому числі через нестабільність ситуації в суспільстві та інтенсивність соціальних змін, посилилися негативні тенденції, що провокують девіантну поведінку людини. Наукові дані свідчать, що підлітковий вік характеризується посиленням проявів девіантної поведінки. Швидкими темпами поширюється алкоголізація і нікотинізація, збільшується вживання наркотиків і токсичних речовин; все більшого поширення набувають

відхилення від загальнолюдських норм моралі. Незважаючи на право особистості на свій розвиток, перед наукою та практикою постає завдання профілактики відхилень від загальноприйнятих норм поведінки серед підростаючого покоління. Зазначене та недостатня розробленість проблеми у психології й зумовили необхідність проведення спеціального дослідження, метою якого стало вивчення особливостей соціально-психологічної адаптації підлітків, як можливої детермінанти виникнення схильності до девіантної поведінки.

Вивчення праць Г.С. Абрамової, М.О. Алемаскіна, Ю.М. Антоняна, М. Герберта, О.В. Змановської, О.Г. Ковальова, І.С. Кона, В.Т. Кондратенко, А.Є. Лічко, К.К. Платонова, Г.М. Потаніна, В. Скотта, Д.І. Фельдштейна та ін. показало, що під девіантною поведінкою розуміють систему вчинків, які відхиляються від прийнятих у суспільстві правових і моральних норм, які проявляються у вигляді незбалансованості психічних процесів, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації, в ухилянні від морального контролю за власною поведінкою.

На емпіричному етапі дослідження ми використали стандартизовані психологічні методики, а саме: методику «Діагностики схильності до поведінки, що відхиляється» А. Н. Орела, методику «Діагностики соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса і Р. Даймонда. Для аналізу емпіричних даних були застосовані методи кількісної й якісної їх обробки. Дослідною роботою охоплено 30 учнів дев'ятого класу навчально-виховного комплексу №240 «Соціум» м. Києва.

Виявлено, що більшість підлітків мають схильність до різних видів девіантної поведінки. Це, насамперед, труднощі у контролі своїх емоційних реакцій, схильність до порушення норм та правил поведінки, схильність до агресивної поведінки, схильність до адиктивної поведінки, схильність до саморуйнівної поведінки, наявність установки на соціальну бажаність, схильність до делінквентної поведінки. Ці прояви зумовлені тим, що у підлітків недостатньо розвинені механізми внутрішнього самоконтролю, тому вони не вміють належно реагувати на різноманітні потрясіння, прагнуть до самовираження, обираючи для цього не завжди вірні шляхи, хочуть показати себе у кращому світлі, ніж вони є. Прояви агресивної та адиктивної поведінки є, перш за все, захисним механізмом, віддзеркаленням сімейних проблем або конфліктів у колективі, недостатньої усвідомленості цінності власного життя.

Аналізуючи дані про соціально-психологічну дезадаптацію школярів, бачимо, що у всіх опитаних відсутнє прагнення до домінування, що свідчить про небажання брати на себе відповідальність у життєво важливих ситуаціях. Крім того, у підлітків спостерігаються такі види соціально-психологічної дезадаптації, як емоційний дискомфорт, загальна дезадаптивність, схильність до неприйняття інших, зовнішній локус контролю, неприйняття себе. Ці прояви зумовлені несформованістю емоційної сфери школярів, труднощами під час пристосування до умов навчання та колективу, високим рівнем самооцінки та неприйняттям недоліків тих, хто оточує, а також несформованою або заниженою самооцінкою.

У ході проведеного дослідження нами виявлено взаємозв'язок між схильністю до різних видів девіантної поведінки та соціально-психологічною дезадаптацією підлітків. Високий рівень взаємозв'язку спостерігається між

неприйняттям себе та саморуйнівною поведінкою і недостатнім контролем емоційних реакцій; між неприйняттям інших та установкою на соціальну бажаність та недостатнім контролем емоційних реакцій; між відсутністю прагнення до домінування та недостатнім контролем емоційних реакцій. Виразний рівень зв'язку виявлено між загальною дезадаптивністю та саморуйнівною поведінкою і недостатнім контролем емоційних реакцій; між неприйняттям себе та установкою на соціальну бажаність і агресивною поведінкою; між неприйняттям інших та агресивною поведінкою; між емоційним дискомфортом та недостатнім контролем емоційних реакцій, адитивною поведінкою і агресивною поведінкою; між зовнішнім локусом контролю та недостатнім контролем емоційних реакцій, схильністю до порушень норм і правил поведінки і делінквентної поведінки; між відсутністю прагнення до домінування та схильністю до агресивної поведінки, до адиктивної поведінки до порушення норм та правил поведінки та саморуйнівної поведінки.

Отже, за результатами нашого дослідження у підлітковому віці спостерігається схильність до різних видів девіантної поведінки. Вона значною мірою зумовлена соціально-психологічною дезадаптацією учнів. Тому сприяння належній соціально-психологічній адаптації підлітків знизить їх схильність до відповідних видів девіантної поведінки.